

ใบความรู้ที่ ๕ หลักการอ่านและพิจารณา สารคดี

ความหมายของสารคดี

สารคดี เป็นคำที่บัญญัติจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Non fiction ซึ่งตรงกับคำว่า fiction หรือบันเทิงคดี สารคดี หมายถึง งานเขียนร้อยแก้วที่มุ่งให้ความรู้ แสดงข้อเท็จจริงเป็นประการสำคัญ โดยใช้ถ้อยคำภาษาที่สละสลวยก่อให้เกิดความบันเทิงแก่ผู้อ่าน

จุดมุ่งหมายของการเขียนสารคดี

เนื่องจากสารคดีเป็นงานเขียนที่ต้องอาศัยความจริงผู้เขียนต้องพยายามหากลวิธี ในการเขียน เพื่อให้น่าสนใจ ชวนติดตาม ดังนั้น ลักษณะของสารคดีจึงมีหลากหลายไปตามความคิดอิสระ ที่ผู้เขียนแสดงออก

การเขียนประเภทใดประการหนึ่งหรือทั้งสามประการดังนี้ คือ

๑. เพื่อความบันเทิงแก่ผู้อ่าน
๒. เพื่อเสนอเรื่องราว ข้อเท็จจริงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะแก่ผู้อ่าน
๓. เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านเชื่อถือ คล้อยตามแนวคิดของผู้เขียน

ความเป็นมาของการเขียนสารคดีในประเทศไทย

การเขียนสารคดีประเทศไทย เริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีการตั้งโรงพิมพ์และเกิดหนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับ ทำให้มีความรู้เรื่องต่างๆ ลงเผยแพร่ ต่อมาก็มีสารคดีเชิงท่องเที่ยว เรื่องแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๐ คือ จดหมายทูตไทยไปอังกฤษ ซึ่งหม่อมราโชทัย เขียนขึ้นไว้เมื่อเดินทางไปอังกฤษ จากนั้นงานเขียนประเภทสารคดีก็มีต่อมา เป็นระยะๆ ได้รับความนิยมเป็นที่สนใจในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้จากมีบทความแพร่หลาย โดยเฉพาะเรื่องเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่านเองเป็นอย่างมาก เห็นมีบทความแพร่หลายโดยเฉพาะเป็นเรื่องพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่านเอง

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นระยะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีนักเขียนต้นตัวเขียนบทความ แสดงข้อคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตยกันมาก โดยตีพิมพ์ในวารสาร นิตยสาร หลายเล่ม นอกจากนี้ ก็มีการเขียนบทความวิจารณ์หนังสืออีกด้วย ต่อมาเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปฏิวัติสภาพเหตุการณ์ บ้านเมืองเปลี่ยนไป มีการจับกุมกวาดล้างนักเขียนกลุ่มก้าวหน้ารุนแรง จึงทำให้งานเขียนสารคดี ประเภทแสดงความคิดเห็นทางการเมืองซบเซาไป นักเขียนจะเปลี่ยนแนวไปเขียนเรื่องเบาๆ โดยเน้น ไปในทางวิชาการส่วนหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็หันไปเขียนสารคดีท่องเที่ยวมากขึ้น จนแพร่หลาย และนิยมมาจนถึงปัจจุบันนี้

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน งานเขียนสารคดีเป็นที่นิยมของผู้่านมากขึ้น โดยเฉพาะบทความ ทำให้เนื้อหาในการเขียนขยายตัวออกไปมาก มีบทความ สารคดี ประเภทต่างๆ เกิดขึ้นรวมทั้งมีการแปลจากภาษาต่างประเทศด้วย งานเขียนสารคดีที่แพร่หลายนั้นมักจะอยู่ในรูป ของข้อเขียนสั้นๆ หรือบทความในหนังสือพิมพ์วารสาร นิตยสารมากกว่าที่เป็นรูปเล่ม เพราะ คนโดยมากจะอาศัยสื่อมวลชนประเภทนี้เป็นแหล่งความรู้ ความเพลิดเพลิน จนกลายเป็นส่วนหนึ่ง ในชีวิตประจำวัน และการซื้อหนังสือเป็นเล่มก็ไม่ได้อยู่ในความนิยม

ข้อที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ การเขียนสารคดีในปัจจุบันมักจะเน้นไปทางสาระบันเทิง มากกว่าจะให้เนื้อหาสาระที่หนักหรือเป็นวิชาการโดยตรง จึงทำให้บางครั้งนักเขียนขาดความรับผิดชอบ ไม่คำนึงถึงคุณภาพและสอดแทรกสิ่งที่ไม่เหมาะสมลงไปในงานเขียนของตน

องค์ประกอบของสารคดี

โดยทั่วไปงานเขียนสารคดีจะมีองค์ประกอบทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นสารคดีชีวประวัติ สารคดีท่องเที่ยว สารคดีวิชาการหรือบทความองค์ประกอบที่กล่าวถึงนั้นมี ๓ ส่วน คือ

ความนำ

ความนำ เป็นส่วนแรกที่สำคัญในการเร้าความสนใจของผู้อ่านให้อยากติดตามอ่านต่อไป เช่น เดียวกับการเปิดเรื่องในบันเทิงคดี ความนำนี้มักจะมีการเขียนหลายแบบ เช่น นำด้วยข่าว นำด้วยคำถาม นำด้วยสุภาษิต สำนวน บทกวี นำด้วยการสรุปความสำคัญของเรื่อง ฯลฯ

เนื้อเรื่อง

เป็นส่วนที่สอดคล้องกับความนำขยายความนำโดยให้รายละเอียดมีทั้งส่วนที่เป็นหลักการ ข้อเท็จจริง และส่วนที่แสดงความคิดเห็น ผู้เขียนจะต้องระมัดระวังในการใช้ภาษาให้กะทัดรัด ชัดเจน เร้าความสนใจ จึงจะทำให้ผู้อ่าน

บทสรุปหรือคำลงท้ายหรือการปิดเรื่อง

บทสรุปเป็นส่วนสำคัญไม่แพ้ความนำ เพราะจะสามารถทำให้ผู้ฟังประทับใจเชื่อถือได้ ก่อเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง มักจะใช้วิธีการเขียนหลากหลายแบบ เช่น จบด้วยการสรุปความ จบด้วยคำถาม จบด้วยการตั้งข้อสังเกต จบด้วยสุภาพศัต สำนวน บทกวี ฯลฯ

ประเภทของสารคดี

สารคดีสามารถจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๓ ประเภท (การเขียนสารคดี. ๒๕๕๓ : ๔) ดังนี้

๑. สารคดีประวัติบุคคล

สารคดีบุคคลแบ่งได้ ๒ ประเภท ได้แก่

สารคดีอัตชีวประวัติ หมายถึง สารคดีที่เจ้าของประวัติเขียนเล่าประวัติและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

สารคดีชีวประวัติ หมายถึง สารคดีที่มีผู้อื่นกล่าวถึง อาจเป็นชีวประวัติรวมหลายๆ ชีวิตในเล่มเดียวหรืออาจเป็นชีวประวัติของบุคคลเดียวก็ได้

๒. สารคดีท่องเที่ยว

สารคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่เล่าเรื่องราวการเดินทางไปในสถานที่ต่างๆ มุ่งให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเป็นอยู่ของผู้คน รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยที่เป็นคู่มือการเดินทาง เช่น เส้นทาง การเดินทาง ที่พัก อาหาร ฯลฯ นอกจากนั้นผู้เขียนมักให้ข้อสังเกตและแสดงทัศนคติต่อสิ่งที่พบเห็นไว้ด้วย

๓. สารคดีแนะนำ

สารคดีแนะนำจะมีเนื้อหาหลากหลาย ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกแง่มุม ตั้งแต่เรื่องปัจจัยสี่ การประกอบอาชีพจนถึงการพักผ่อนหย่อนใจ

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สารคดีจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สารคดีชีวิตบุคคล
๒. สารคดีท่องเที่ยว
๓. สารคดีแนะนำ

หลักการอ่านสารคดี

การอ่านสารคดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้สาระความรู้และความเพลิดเพลิน ดังนั้นผู้อ่านควรอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ศึกษาความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระ การใช้ภาษาและเจตคติของผู้เขียน การอ่านสารคดี มีหลักการดังนี้

๑. จับใจความสำคัญของเรื่อง วิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำเพื่อหาคำสำคัญที่แฝงอยู่ และสรุปใจความสำคัญของเนื้อหานั้นโดยจัดลำดับประเด็นต่างๆ ให้เหมาะสม

๒. วิเคราะห์ความเห็นของผู้เขียน ผู้อ่านควรแยกข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของผู้เขียน ออกจากกันโดยใช้วิจารณญาณของตนเองว่าเห็นด้วยกับทรรศนะของผู้เขียนหรือไม่และวิเคราะห์ตัวผู้เขียน โดยศึกษาจากลีลาการเขียน การใช้ภาษา วิธีการบรรยายข้อมูล การเล่าเรื่อง เล่าประสบการณ์ รวมทั้งอารมณ์ที่แสดงออกมาในเรื่อง

๓. วิเคราะห์กลวิธีการเขียน ตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่องว่าดึงดูดความสนใจของผู้อ่านหรือไม่ การวางโครงเรื่อง วิธีการดำเนินเรื่องและผู้อ่านได้สรุปโดยเสนอแนวคิดอะไรแก่ผู้อ่านบ้าง

๔. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระกับการใช้ภาษา ควรคิดว่าสารคดีเรื่องนั้นเสนอข้อมูลต่างๆ ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นกลมกลืนกันหรือไม่ มีการใช้ภาษาและโวหารเหมาะสมกับเนื้อเรื่องหรือไม่

การอ่านสารคดีโดยใช้วิจารณญาณดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญของเรื่อง ได้แนวคิดจากการอ่าน สามารถนำความรู้ ความคิดเห็นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

